

STANDARDY OCHRONY MAŁOLETNICH

(wersja pełna)

O nas ...

Naczelną i niepodważalną zasadą wszystkich działań podejmowanych przez pracowników Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim jest działanie dla dobra dziecka i w jego najlepszym interesie, poprzez wspieranie go w rozwoju i rozpoznawanie jego potrzeb. Mając na uwadze, że dziecko wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony przed krzywdzeniem, został stworzony niniejszy dokument. Skierowany jest on do pracowników szkoły (pedagogicznych, niepedagogicznych, praktykantów, wolontariuszy, stażystów) oraz rodziców. Dokument został zredagowany, by zyskać poczucie pewności, że szkoła zawsze będzie podejmowała wszelkie możliwe działania, aby zapobiegać krzywdzeniu dzieci.

Dotychczas szkoła, udzielając pomocy dziecku doznającemu przemocy w rodzinie, kierowała się następującymi zasadami:

- Nadzór nad prowadzeniem przypadku dziecka krzywdzonego sprawuje dyrektor szkoły, udzielając wsparcia i pomocy osobom bezpośrednio zaangażowanym w pomoc;
- Koordynatorem pomocy dziecku krzywdzonemu był pedagog szkolny;
- Każdy pracownik szkoły, który zauważył lub podejrzewał u dziecka symptomy krzywdzenia, był zobowiązany do reagowania;
- Podejmowane działania opierały się na diagnozie dziecka i jego sytuacji – opartej na informacjach od pracujących z nim nauczycieli, personelu niepedagogicznego, osoby zaufania, ewentualnie z innych dostępnych danych;
- Zasadą udzielania pomocy dziecku krzywdzonemu przez szkołę była i jest współpraca zespołowa (ograniczona jednak, ze względu na zachowanie dyskrecji, do osób pracujących z dzieckiem).

Szkoła zapewnia dostępność specjalistów dla każdego dziecka, ucznia rodzica oraz nauczycieli udzielających pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb. Szkoła zatrudnia następujących specjalistów:

- pedagog,
- pedagog specjalny,
- psycholog,
- logopeda,
- nauczyciele wspierający proces kształcenia,
- doradca zawodowy,
- specjaliści prowadzący zajęcia rewalidacyjne - tyflopeda, surdopeda.

Zadania i obowiązki wyżej wymienionych pracowników reguluje Statut Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim.

Szkoła oprócz działań i reakcji w przypadku wystąpienia krzywdy dziecka podejmuje wiele działań prewencyjnych, w celu zapewnienia bezpieczeństwa i dobrostanu dzieci. Do działań tych należy:

- **Edukacja nauczycieli:** nauczyciele i personel szkoły jest szkolony w zakresie rozpoznawania oznak krzywdzenia dzieci;
- **Program wychowawczo-profilaktyczny:** szkoła co roku uchwała Program Wychowawczo-Profilaktyczny opracowany na podstawie wyników corocznej diagnozy w zakresie występujących

w środowisku szkolnym potrzeb rozwojowych dzieci, w tym czynników chroniących i czynników ryzyka, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń związanych z używaniem substancji psychotropowych, środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych. Celem realizacji programu wychowawczo-profilaktycznego jest zapobieganie zachowaniom negatywnym dzieci i młodzieży oraz współdziałanie dla zapewnienia im bezpieczeństwa;

- **Wczesne wykrywanie:** szkoła praktykuje spotkania dzieci z pedagogiem i psychologiem szkolnym, aby zidentyfikować małoletnich, którzy mogą być narażeni na krzywdzenie lub mają trudności w jednostce;
- **Przyjazne środowisko:** atmosfera w szkole zbudowana jest na poczuciu bezpieczeństwa. Dzieci dostają wsparcie od wszystkich nauczycieli, kiedy tego potrzebują. Wiedzą, że mogą liczyć na ich życzliwość i autentyczne zainteresowanie tym, co się u nich dzieje. Dzieci mają możliwość zadawania pytań, ponieważ czują się bezpiecznie i wiedzą, że nawet najprostsze pytanie spotka się z szacunkiem i uzyskają na nie odpowiedź;
- **Monitorowanie zachowań dzieci:** nauczyciele i personel są wyczuleni na zmiany w zachowaniach dzieci, które mogą świadczyć o krzywdzeniu;
- **Współpraca z instytucjami pomocowymi, m.in. z:**
 - Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie,
 - Gorzowskim Centrum Pomocy Rodzinie,
 - Sądem Rodzinnym,
 - Zespołem Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Gorzowie Wielkopolskim,
 - Komendą Miejską Policji,
 - MONAR,
 - Pogotowiem Opiekuńczym.

Postępowanie w sprawach kryzysowych z udziałem dziecka prowadzone jest w możliwie najszybszym czasie i przy zapewnieniu bezpieczeństwa psychofizycznego małoletniego. Uczeń i jego rodzice mają prawo do pełnej informacji o sytuacji i podjętych przez szkołę działaniach ich dotyczących. Osobą odpowiedzialną na terenie szkoły za respektowanie praw dziecka jest dyrektor. Osobą odpowiedzialną za monitorowanie respektowania praw dziecka jest pedagog. Małoletni wykraczający poza normy i zasady zachowania akceptowane w Szkole ponoszą sankcje przewidziane w Statucie Szkoły.

Spis treści

O nas ...	1
Spis treści	3
I. Wprowadzenie	4
II. Pojęcia i definicje	5
III. Zakres kompetencji osoby odpowiedzialnej za przygotowanie personelu do stosowania standardów	6
IV. Zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem - zachowania niedozwolone wobec małoletnich	7
V. Wymogi dotyczące bezpiecznych relacji między małoletnimi - zachowania niedozwolone	9
VI. Zasady korzystania z urządzeń elektronicznych z dostępem do sieci Internet	10
VII. Procedury ochrony dzieci przed treściami szkodliwymi i zagrożeniami w sieci Internet oraz utrwalonymi w innej formie	10
VIII. Zasady i procedura podejmowania interwencji w sytuacji podejrzenia krzywdzenia lub posiadania informacji o krzywdzeniu małoletniego	14
Zasady i procedura postępowania w przypadku wykorzystywania seksualnego dzieci	16
Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w szkole przez pracownika jednostki	17
Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w szkole przez rówieśników	17
Procedura postępowania wobec dziecka, które stało się ofiarą czynu karalnego	18
IX. Ważne telefony i adresy	19
LISTA JEDNOSTEK NIEODPŁATNEGO PORADNICTWA DOSTĘPNEGO DLA MIESZKAŃCÓW GORZOWA WIELKOPOLSKIEGO	20
X. Monitoring stosowania Standardów Ochrony Małoletnich	26
XI. Sposób dokumentowania i zasady przechowywania ujawnionych lub zgłoszonych incydentów lub zdarzeń zagrażających dobru małoletniego	27
XII. Zasady udostępniania Standardów Ochrony Małoletnich	27
Załącznik nr 1 - Karta przebiegu interwencji	28
Załącznik nr 2 - Oświadczenie o niekaralności i zobowiązaniu do przestrzegania podstawowych zasad ochrony dzieci	30
Załącznik nr 3 - Monitoring standardów - ankieta	31
Załącznik nr 4 - Wzór notatki służbowej	33
Załącznik nr 5 - Oświadczenie pracownika o zapoznaniu się z Standardami Ochrony Małoletnich	35
Załącznik nr 6 - Zakres danych pracownika niezbędnych do sprawdzenia w Rejestrze Sprawców Przepływów na Tle Seksualnym	36
Załącznik nr 7 - Wzór zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa	37
Załącznik nr 8 - Wzór wniosku o wgląd w sytuację rodzinną dziecka	38
Załącznik nr 9 - Plan pomocy dziecku	39
Załącznik nr 10 - Jak rozpoznać przemoc wobec dziecka?	41
Załącznik nr 11 - Rozpoznawanie przemocy wobec dziecka z niepełnosprawnością oraz chorobą przewlekłą	43
Załącznik nr 12 - Rozumienie zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci	44

I. Wprowadzenie

Standardy Ochrony Małoletnich są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa:

1. Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
2. Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ z 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991.120.526 ze zm.);
3. Ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2022 r. poz. 2230 ze zm.);
4. Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2023 r. poz. 900 ze zm.);
5. Ustawą z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2023 r. poz. 984 ze zm.);
6. Ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 ze zm.) oraz Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy "Niebieska Karta".
7. Ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1304 ze zm.) z mocą obowiązywania od 15 lutego 2024 r. w związku z Ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2023 r. poz. 1606)

Duże znaczenie przy ustalaniu procedur dotyczących postępowania w przypadkach cyberprzemocy i stalkingu miały następujące poradniki rekomendowane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki:

1. „Bezpieczna Szkoła. Procedury reagowania w przypadku wystąpienia wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń fizycznych w szkole”. Warszawa, sierpień 2017 r.
2. „Bezpieczna Szkoła. Zagrożenia i zalecane działania profilaktyczne w zakresie bezpieczeństwa fizycznego i cyfrowego uczniów”. Warszawa, wrzesień 2020 r.
3. „Standardy bezpieczeństwa online placówek oświatowych” Fundacja Odkrywców Innowacji, Warszawa 2015 r.
4. „Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół” Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, 2014 r.

Dokument ten reguluje procedury ochrony dzieci przed krzywdzeniem, rozpoznawanie i reagowanie na niepokojące sytuację w określony procedurami sposób postępowania.

II. Pojęcia i definicje

Ilekcją w niniejszych procedurach jest mowa o:

- 1) **krzywdzeniu dziecka** należy rozumieć - każde zamierzone lub niezamierzone działanie oraz zaniechanie działań ze strony osoby dorosłej, które ujemnie wpływa na rozwój fizyczny lub psychiczny dziecka (*definicja WHO*). Krzywdzenie dzieci to też bezczynność społeczeństwa lub instytucji, a także rezultat takiej bezczynności, który ogranicza równe prawa dzieci i zakłóca ich optymalny rozwój. Można wyróżnić następujące wymiary zjawiska krzywdzenia dziecka:
 - **przemoc psychiczna** - przymus, groźby, obrażanie, wyzywanie, krytykowanie, straszenie, szantażowanie, krzykzenie, wyśmiewanie, lekceważenie, karanie ciszą/milczeniem, izolacja, itd.
 - **przemoc fizyczna** - szarpanie, kopanie, popychanie, policzkowanie, przypalanie papierosem, bicie ręką lub przy użyciu przedmiotów, klapsy, stosowanie nadmiernej siły przy przytrzymywaniu dziecka, itd.
 - **przemoc seksualna** - gwałt, wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych zachowań seksualnych, przekraczanie granic fizyczności dziecka, dotyk bez zgody, itd.
 - **przemoc ekonomiczna** - unikanie płacenia alimentów, zakazywanie członkowi rodziny pracy lub edukacji w celu zdobycia zatrudnienia, przywłaszczanie do swoich celów wspólnych środków na utrzymanie rodziny, itd.
 - **zaniedbanie** - głodzenie, niedostarczanie odpowiedniej ilości jedzenia, nieodpowiednia higiena lub jej brak, niezgłaszanie się z dzieckiem do lekarza (gdy tego wymaga), brak leczenia mimo zaleceń lekarzy, niedopilnowanie w kwestii edukacji, brak przejawiania zainteresowania, w jaki sposób dziecko spędza wolny czas, jakie ma zainteresowania, problemy oraz potrzeby,
 - **alienacja rodzicielska** - ograniczenie kontaktu i izolowanie dziecka od drugiego rodzica, odcinanie drugiego rodzica od informacji dotyczących dziecka, wymazywanie drugiego rodzica z życia dziecka, niszczenie zdjęć i pamiątek, przedstawianie drugiego rodzica w złym świetle, zakazywanie dziecku swobodnego mówienia i wyrażania miłości do drugiego rodzica;
 - **cyberprzemoc** - przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Podstawowe formy zjawiska to nękanie, straszenie, szantażowanie z użyciem sieci, publikowanie lub rozsyłanie ośmieszających, kompromitujących informacji, zdjęć, filmów z użyciem sieci oraz podszywanie się w sieci pod kogoś wbrew jego woli.
- 2) **przemocy domowej** - należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:
 - narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
 - naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
 - powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
 - ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
 - istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej;
- 3) **Pracownik** – należy przez to rozumieć osobę zatrudnioną na podstawie umowy pracę, mianowania, powołania lub umowy cywilno-prawnej. Osoby pracujące w szkole dzielą się na pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych;
- 4) **Zespół interwencyjny** – należy przez to rozumieć powołany przez dyrektora zespół w przypadku podejrzenia stosowania przemocy o dużym nasileniu oraz podejrzenia wykorzystania seksualnego;

- 5) **Dzieciach** – należy przez to rozumieć dzieci uczęszczające do oddziału przedszkolnego oraz uczniów klas I - VIII Szkoły Podstawowej.
- 6) **Szkole** – należy przez to rozumieć Szkołę Podstawową nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim wraz z oddziałem przedszkolnym wchodzących w strukturę szkoły.

III. Zakres kompetencji osoby odpowiedzialnej za przygotowanie personelu do stosowania standardów

Dyrektor jest osobą odpowiedzialną za przygotowanie pracowników do stosowania standardów ochrony małoletnich. Do zadań dyrektora, przy pomocy pedagoga szkolnego, należy:

- 1) przygotowanie pracowników do stosowania standardów ochrony małoletnich;
- 2) ustalenie planu szkoleniowo-edukacyjnego;
- 3) ustalenie form prowadzenia szkoleń i form przygotowywanych dokumentów edukacyjnych;
- 4) szkolenie pracowników ze stosowania standardów ochrony małoletnich;
- 5) opracowywanie i przekazywanie materiałów edukacyjnych pracownikom;
- 6) odbierania od pracowników oświadczenia o zapoznaniu się z zasadami ochrony małoletnich i zobowiązaniu do ich stosowania;
- 7) dokumentowanie czynności notatkami służbowymi lub w inny sposób określony w wewnętrznych regulacjach.

Przed dopuszczeniem pracownika do wykonywania obowiązków związanych z wychowaniem, edukacją, wypoczynkiem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi szkoła jest zobowiązana sprawdzić osobę zatrudnioną w **Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym**. Wydruk z Rejestru przechowywany jest w aktach osobowych pracownika lub analogicznej dokumentacji dotyczącej wolontariusza/osoby zatrudnionej w oparciu o umowę cywilnoprawną.

Jednym z wymogów zatrudnienia nauczyciela jest przedstawienie przez kandydata zaświadczenia o niekaralności uzyskiwanego z **Krajowego Rejestru Karnego**. Nauczyciel nie może być bowiem skazany prawomocnym wyrokiem sądu za umyślne:

- 1) przestępstwo,
- 2) przestępstwo skarbowe (art. 10 ust. 5 pkt 4 Karty Nauczyciela).

Każdy przyjmowany pracownik do Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim zostaje zapoznany z niniejszymi procedurami. Oświadczenie o zapoznaniu pracownika ze Standardami zostaje dołączone do akt osobowych pracownika. **Wzór oświadczenia stanowi załącznik nr 5 do niniejszych standardów.**

IV. Zasady zapewniające bezpieczne relacje między małoletnim a personelem - zachowania niedozwolone wobec małoletnich

Pracownicy Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim zobowiązani są do utrzymywania profesjonalnej relacji z dziećmi. Należy za każdym razem rozważyć, czy reakcja, komunikat lub działanie wobec dziecka jest adekwatne do sytuacji, bezpieczne, uzasadnione i sprawiedliwe wobec innych oraz polegać w tym zakresie na wiedzy i doświadczeniu, a także na kompetencjach nauczyciela.

Przemoc emocjonalna, psychiczna lub werbalna

Przemoc emocjonalna ma miejsce, gdy osoba dorosła nieustannie krytykuje dziecko, grozi mu lub je wyklucza z pewnych aktywności, obniżając jego poczucie wartości. Nauczyciele oraz personel szkoły to osoby znaczące w życiu dziecka. Krytyka nie jest zabroniona. Krytyka jest ważna dla nauki, rozwoju i doskonalenia dzieci. Podobnie, żarty i śmiech pomagają tworzyć więzi między ludźmi i poczucie wspólnoty. Różnica pomiędzy przemocą psychiczną, a krytyką polega na tym, iż w przemocy psychicznej wykorzystywanie emocjonalne idzie za daleko. Krytyka przestaje być motywująca, a żarty nie są śmieszne. Przemoc emocjonalna może ranić i powodować szkody, podobnie jak przemoc fizyczna.

Zachowania niedozwolone w komunikacji z małoletnimi:

- 1) Nie wolno Ci poniżać, zawstydząć, upokarzać, lekceważyć i obrażać dziecka. Nie wolno Ci krzyczeć na dziecko w sytuacji innej niż wynikająca z bezpieczeństwa dziecka lub innych dzieci;
- 2) Nie wolno Ci ujawniać informacji wrażliwych dotyczących dziecka wobec osób nieuprawnionych, w tym wobec innych dzieci. Obejmuje to wizerunek dziecka, informacje o jego/jej sytuacji rodzinnej, ekonomicznej, medycznej, opiekuńczej i prawnej;
- 3) Nie wolno Ci zachowywać się w obecności dzieci w sposób niestosowny. Obejmuje to używanie wulgarnych słów, gestów i żartów, czynienie obraźliwych uwag, nawiązywanie w wypowiedziach do aktywności bądź atrakcyjności seksualnej oraz wykorzystywanie wobec dziecka relacji władzy lub przewagi fizycznej (zastraszanie, przymuszanie, groźby);
- 4) Nie wolno Ci używać języka agresywnego, ironicznego lub poniżającego w szczególności w sytuacjach niepowodzeń edukacyjnych;
- 5) Nie wolno Ci naśmiewać się z dziecka i zachęcać do tego innych;
- 6) Nie wolno Ci faworyzować dziecka w klasie, tak że niektóre dzieci czują się wykluczone.

Zachowania pożądane w komunikacji z małoletnimi:

- 1) W komunikacji z dziećmi zachowuj cierpliwość i szacunek;
- 2) Słuchaj uważnie dzieci i udzielaj im odpowiedzi adekwatnych do ich wieku i danej sytuacji;
- 3) Podejmując decyzje dotyczące dziecka, poinformuj je o tym i staraj się brać pod uwagę jego oczekiwania;
- 4) Szanuj prawo dziecka do prywatności. Jeśli konieczne jest odstępianie od zasady poufności, aby chronić dziecko, wyjaśnij mu to najszybciej jak to możliwe;
- 5) Jeśli pojawi się konieczność porozmawiania z dzieckiem na osobności, zostaw uchylone drzwi do pomieszczenia i zadbaj, aby być w zasięgu wzroku innych. Możesz też poprosić drugiego pracownika o obecność podczas takiej rozmowy;
- 6) Zapewnij dzieci, że jeśli czują się niekomfortowo w jakiejś sytuacji, wobec konkretnego zachowania czy słów, mogą o tym powiedzieć Tobie lub wskazanej osobie (w zależności od procedur interwencji, jakie przyjęła instytucja) i mogą oczekiwać odpowiedniej reakcji i/lub pomocy.

Przemoc fizyczna

Każde przemocowe działanie wobec dziecka jest niedopuszczalne. Istnieją jednak sytuacje, w których fizyczny kontakt z dzieckiem może być stosowny i spełnia zasady bezpiecznego kontaktu: jest odpowiedzią na potrzeby dziecka w danym momencie, uwzględnia wiek dziecka, etap rozwojowy, płeć, kontekst kulturowy i sytuacyjny. Nie można jednak wyznaczyć uniwersalnej stosowności każdego takiego kontaktu fizycznego, ponieważ zachowanie odpowiednie wobec jednego dziecka może być nieodpowiednie wobec innego. Kieruj się zawsze swoim profesjonalnym osądem, słuchając, obserwując i odnotowując reakcję dziecka, pytając je o zgodę na kontakt fizyczny (np. przytulenie) i zachowując świadomość, że nawet przy Twoich dobrych intencjach taki kontakt może być błędnie zinterpretowany przez dziecko lub osoby trzecie.

Zachowania niedozwolone w kontaktach z małoletnimi:

- 1) Nie wolno Ci bić, szturchać, popychać ani w jakikolwiek sposób naruszać integralności fizycznej dziecka;
- 2) Nigdy nie dotykaj dziecka w sposób, który może być uznany za nieprzyzwoity lub niestosowny;
- 3) Nie angażuj się w takie aktywności jak łaskotanie, udawane walki z dziećmi czy brutalne zabawy fizyczne;
- 4) Podczas dłuższych niż jednodniowe wyjazdów i wycieczek niedopuszczalne jest spanie z dzieckiem w jednym łóżku lub w jednym pokoju.

Zalecenia:

- 1) Zawsze bądź przygotowany na wyjaśnienie swoich działań;
- 2) Zachowaj szczególną ostrożność wobec dzieci, które doświadczyły nadużycia i krzywdzenia, w tym seksualnego, fizycznego bądź zaniedbania. Takie doświadczenia mogą czasem sprawić, że dziecko będzie dążyć do nawiązania niestosownych bądź nieadekwatnych fizycznych kontaktów z dorosłymi. W takich sytuacjach powinieneś reagować z wyczuciem, jednak stanowczo i pomóc dziecku zrozumieć znaczenie osobistych granic;
- 3) Kontakt fizyczny z dzieckiem nigdy nie może być niejawnym bądź ukrywanym, wiązać się z jakąkolwiek gratyfikacją ani wynikać z relacji władzy. Jeśli będziesz świadkiem jakiegokolwiek z wyżej opisanych zachowań i/lub sytuacji ze strony innych dorosłych lub dzieci, zawsze poinformuj o tym osobę odpowiedzialną i/lub postąp zgodnie z obowiązującą procedurą interwencji;
- 4) W sytuacjach wymagających czynności pielęgnacyjnych i higienicznych wobec dziecka, unikaj innego niż niezbędny kontakt fizyczny z dzieckiem. Dotyczy to zwłaszcza pomagania dziecku w ubieraniu i rozbieraniu, jedzeniu, myciu, przewijaniu i w korzystaniu z toalety. Zadbaj o to, aby w każdej z czynności pielęgnacyjnych i higienicznych asystowała Ci inna osoba z instytucji. Jeśli pielęgnacja i opieka higieniczna nad dziećmi należą do Twoich obowiązków, zostaniesz przeszkolony w tym kierunku.

Kontakty poza godzinami pracy

Co do zasady kontakt z dziećmi powinien odbywać się wyłącznie w godzinach pracy i dotyczyć celów edukacyjnych lub wychowawczych.

- 1) Nie wolno Ci zapraszać dzieci do swojego miejsca zamieszkania ani spotykać się z nimi poza godzinami pracy. Obejmuje to także kontakty z dziećmi poprzez prywatne kanały komunikacji (prywatny telefon, e-mail, komunikatory, profile w mediach społecznościowych);
- 2) Jeśli zachodzi taka konieczność, właściwą formą komunikacji z dziećmi i ich rodzicami lub opiekunami poza godzinami pracy są: dziennik elektroniczny Librus, e-mail, telefon, komunikatory społeczne, których administratorem jest wychowawca;
- 3) Jeśli zachodzi konieczność spotkania z dziećmi poza godzinami pracy, rodzice/opiekunowie prawni dzieci muszą wyrazić zgodę na taki kontakt;

- 4) Utrzymywanie relacji towarzyskich lub rodzinnych (jeśli dzieci i rodzice/opiekunowie dzieci są osobami bliskimi wobec pracownika) wymaga zachowania poufności wszystkich informacji dotyczących innych dzieci, ich rodziców oraz opiekunów.

V. Wymogi dotyczące bezpiecznych relacji między małoletnimi - zachowania niedozwolone

Bezpieczna relacja między dziećmi w Szkole jest kluczowa dla ich emocjonalnego i społecznego rozwoju. Oto kilka zasad, które Szkoła promuje, aby pomóc w zachowaniu takiej relacji:

- 1) **Szanuj innych:** Każda osoba zasługuje na szacunek, niezależnie od różnic w wyglądzie, pochodzeniu czy zainteresowaniach. Promuj akceptację różnorodności;
- 2) **Rozmawiaj z szacunkiem:** Zachęcaj dzieci do komunikacji z szacunkiem i uprzednio słuchania innych przed wypowiedzeniem swojego zdania. Ucz je, że słowa mogą mieć wpływ na uczucia innych;
- 3) **Rozwiązywanie konfliktów:** Pomóż dzieciom rozumieć, że konflikty są naturalną częścią życia i można je rozwiązać bez używania przemocy. Nauka konstruktywnego rozwiązywania konfliktów jest kluczowa;
- 4) **Współpraca:** Wspieraj zachęcanie do współpracy z innymi dziećmi. Wspólne projekty i zabawy uczą współpracy, empatii i budowania relacji;
- 5) **Przyjaźń i wsparcie:** Pomagaj dzieciom w budowaniu przyjaźni i rozumieniu, że mogą na siebie liczyć. Wspieraj ich, aby były wsparciem dla swoich przyjaciół w trudnych chwilach;
- 6) **Nie toleruj znęcania się:** Naucz dziecko, że znęcanie się nad innymi jest niedopuszczalne i może mieć poważne konsekwencje. Zachęcaj do zgłaszania przypadków znęcania się w Szkole;
- 7) **Ogranicz wpływ negatywnych treści:** Monitoruj, co dziecko widzi i słyszy w mediach społecznościowych i innych mediach. Pomóż mu zrozumieć, że nie wszystko, co widzi, jest realne ani wartościowe;
- 8) **Wspieraj zdrowe granice:** Naucz dzieci, jak ustalać zdrowe granice w relacjach, mówiąc "nie" w odpowiednich sytuacjach i szanując prywatność innych;
- 9) **Wspieraj pomoc dla ofiar:** Naucz dziecko, że jeśli zobaczy lub usłyszy o przemocy, znęcaniu się lub dyskryminacji wobec innych dzieci, powinno to zgłosić odpowiedniej osobie dorosłej w Szkole;
- 10) **Buduj zaufanie:** Twórz otoczenie, w którym dzieci czują się bezpieczne, by dzielić się swoimi uczuciami i obawami. Bądź dostępny, by słuchać i wspierać swoje dziecko.

Zachowania NEGATYWNE

- 1) Nie wolno Ci krzyczeć na koleżanki, kolegów, lekceważyć, obrażać, wyśmiewać, wykluczać z grupy;
- 2) Nie wolno Ci używać języka nienawiści ani tzw. hejtu;
- 3) Nie wolno Ci bić, szturchać, popychać ani w inny sposób naruszać nietykalność fizyczną koleżanki/kolegi ani używać jakiegokolwiek przemocy fizycznej;
- 4) Nie wolno Ci nagrywać ani rozpowszechniać wizerunku kolegi/koleżanki bez ich jego/jej wyraźnej zgody;
- 5) Nie wolno Ci wyrażać negatywnych, prześmiewczych komentarzy na temat zachowania, pracy, wyglądu kolegów/koleżanek;
- 6) Nie wolno Ci pożyczać rzeczy innych bez ich zgody;
- 7) Nie wolno Ci zabierać, ukrywać rzeczy innych osób;
- 8) Nie wolno Ci spożywać **alkoholu, wyrobów tytoniowych ani nielegalnych substancji** ani zachęcać do ich spożycia kolegów/koleżanek.

VI. Zasady korzystania z urządzeń elektronicznych z dostępem do sieci Internet

Urządzenia elektroniczne należy używać zgodnie z zasadami określonymi w Statucie Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim, ponadto należy pamiętać, że:

- 1) Należy szanować prywatność innych – nieodpuszczalne jest nagrywanie, fotografowanie czy udostępnianie informacji bez zgody zainteresowanych;
- 2) Użytkownicy są odpowiedzialni za swoje działania on-line. Nie należy publikować, udostępniać lub rozpowszechniać nieodpowiednich treści;
- 3) Należy przestrzegać zasad bezpieczeństwa on-line. Nie należy udostępniać prywatnych danych, hasła oraz innych informacji;
- 4) Zakazuje się dostępu do publikowania i rozpowszechniania treści pornograficznych, nielegalnych, obraźliwych, dyskryminujących lub w inny sposób naruszających zasady etyki i prawa;
- 5) Zakazuje się wszelkich form cyberprzemocy, takich jak zastraszanie, szkalowanie czy atakowanie innych dzieci on-line.

VII. Procedury ochrony dzieci przed treściami szkodliwymi i zagrożeniami w sieci Internet oraz utrwalonymi w innej formie

Szkoła podejmuje działania zabezpieczające Dzieci przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju i bezpieczeństwa. Szkoła, realizując to zadanie, w szczególności:

- 1) Zainstalowała i zgodnie z potrzebami aktualizuje oprogramowanie zabezpieczające;
- 2) Na terenie szkoły dostęp dziecka do internetu możliwy jest pod nadzorem pracownika szkoły na zajęciach komputerowych (nauczyciel informatyki);
- 3) Nauczyciel informatyki informuje dzieci o zasadach bezpiecznego korzystania z internetu;
- 4) Nauczyciel informatyki czuwa nad bezpieczeństwem korzystania z internetu przez dzieci podczas lekcji;
- 5) Podczas korzystania przez małoletnich i nauczycieli z internetu zabronione jest przeglądanie treści wulgarnych, zawierających przemoc oraz logowanie się na portale społecznościowe, zgodnie z wewnętrznym regulaminem pracowni komputerowej;
- 6) Szkoła zapewnia dostęp do materiałów edukacyjnych, dotyczących bezpiecznego korzystania z internetu;
- 7) Szkoła organizuje spotkania, lekcje i konkursy w zakresie bezpieczeństwa w sieci oraz kładzie nacisk na budowanie świadomości dzieci o zagrożeniach w internecie.

W przypadkach wystąpienia incydentu naruszenia bezpieczeństwa, zwłaszcza wobec naruszenia prawa, działania szkoły cechuje otwartość w działaniu, szybka identyfikacja problemu - określenie szkodliwych lub niezgodnych z prawem zachowań - i jego rozwiązywanie adekwatnie do poziomu zagrożenia, jakie wywołało w szkole. Dyrektor szkoły oraz nauczyciele w swoich działaniach uwzględniają kontekst indywidualnych przypadków, szkolne i środowiskowe tło oraz reagują adekwatnie do poziomu odpowiedzialności i winy dziecka.

Informacja o tym, że w szkole doszło do cyberprzemocy, może pochodzić z różnych źródeł. Osobą zgłaszającą fakt prześladowania może być **poszkodowany** Małoletni, jego **rodzice** lub inni **małoletni** – świadkowie zdarzenia, nauczyciele.

Sposób postępowania

- 1) Osoba posiadająca wiedzę o zajściu powinna przekazać informację wychowawcy, który informuje o fakcie pedagoga szkolnego i dyrektora;
- 2) Pedagog szkolny i dyrektor wspólnie z wychowawcą powinni dokonać analizy zdarzenia i zaplanować dalsze postępowanie;
- 3) Do zadań szkoły należy także ustalenie okoliczności zdarzenia i ewentualnych świadków;
- 4) Nauczyciel informatyki w procedurze interwencyjnej, o ile to możliwe, zabezpiecza dowody i ustala tożsamość sprawcy cyberprzemocy.

Zabezpieczenie dowodów

Wszelkie dowody cyberprzemocy, w miarę możliwości, powinny zostać zabezpieczone i zarejestrowane. Należy zanotować datę i czas otrzymania materiału, treść wiadomości oraz, jeśli to możliwe, dane nadawcy (nazwę użytkownika, adres e-mail, numer telefonu komórkowego itp.) lub adres strony www, na której pojawiły się szkodliwe treści czy profil;

- 1) Zabezpieczenie dowodów nie tylko ułatwi dalsze postępowanie dostawcy usługi (odnalezienie sprawcy, usunięcie szkodliwych treści z serwisu), ale również stanowi materiał, z którym powinny zapoznać się osoby, których zaangażowanie w sprawę jest niezbędne, z poszanowaniem prawa do prywatności i intymności dziecka;
- 2) Szkoła podejmuje działania mające na celu identyfikację sprawcy cyberprzemocy;
- 3) W sytuacji, kiedy ustalenie sprawcy nie jest możliwe, rodzic lub opiekun prawny powinien skontaktować się z dostawcą usługi w celu usunięcia z sieci kompromitujących lub krzywdzących materiałów, poza przypadkiem, gdy sytuacja dotyczy sprzętu szkolnego, wówczas to szkoła podejmuje te działania;
- 4) W przypadku, gdy tożsamości sprawcy nie uda się ustalić, należy skontaktować się z policją;
- 5) Należy bezwzględnie skontaktować się z Policją, w przypadku, gdy zostało złamane prawo.

Działania wobec sprawcy cyberprzemocy

- 1) W przypadku, gdy sprawca cyberprzemocy jest znany i jest on dzieckiem uczęszczającym do szkoły, pedagog szkolny powinien podjąć następujące działania:
 - przeprowadzić rozmowę z dzieckiem, której celem jest ustalenie okoliczności zajścia, wspólnie zastanowić się nad jego przyczynami i poszukać rozwiązania sytuacji konfliktowej;
 - omówić z dzieckiem skutki jego postępowania i poinformować o konsekwencjach regulaminowych, które zostaną wobec niego zastosowane;
 - zobowiązać sprawcę do zaprzestania swojego działania i usunięcia z sieci szkodliwych materiałów;
 - ustalić ze sprawcą sposób zadośćuczynienia wobec ofiary cyberprzemocy.
- 2) Nie należy konfrontować sprawcy i ofiary cyberprzemocy;
- 3) Rodzice sprawcy zostają poinformowani o przebiegu zdarzenia i zapoznani ze zgromadzonym materiałem, a także z decyzją w sprawie dalszego postępowania i podjętych przez szkołę środków dyscyplinarnych wobec ich dziecka;
- 4) We współpracy z rodzicami można opracować projekt kontraktu dla dziecka, określającego zobowiązania dziecka, rodziców i przedstawiciela szkoły oraz konsekwencje nieprzestrzegania przyjętych wymagań i terminy realizacji zadań zawartych w umowie;
- 5) Wobec sprawcy cyberprzemocy szkoła stosuje kary zawarte Statucie Szkoły.

Działania wobec ofiary cyberprzemocy

- 1) Ofiara cyberprzemocy otrzymuje w szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczną udzielaną przez wychowawcę klasy, pedagoga szkolnego lub innego specjalistę.
- 2) W strategii działań pomocowych uczniów - ofiara powinien otrzymać wsparcie psychiczne oraz poradę, jak ma się zachować, aby zapewnić sobie poczucie bezpieczeństwa i nie doprowadzić do eskalacji prześladowania.
 - a) Podczas rozmowy z dzieckiem – ofiarą cyberprzemocy należy zapewnić go, że dobrze zrobił, mówiąc pracownikowi o tym, co go spotkało. Pracownik szkoły powinien zapewnić dziecko o tym, że w szkole nie jest tolerowana żadna forma przemocy oraz że zostanie uruchomiona procedura interwencyjna;
 - b) Pracownik szkoły podczas rozmowy z dzieckiem powinien poradzić, aby:
 - Nie utrzymywał kontaktu ze sprawcą, nie odpowiadał na maile, telefony itp.
 - Nie kasował dowodów: e-maili, sms-ów, mms-ów, zdjęć, filmów i przedstawił je pracownikowi szkoły lub innej osobie dorosłej.
 - Zastanowił się nad zmianą swoich danych kontaktowych w komunikatorach, zmianą adresu e-mail, numeru telefonu komórkowego, itp.
 - Jeśli korzysta z komunikatora, to ustawił go tak, żeby nikt spoza listy kontaktów nie mógł się z nim połączyć.
- 3) Po zakończeniu interwencji wychowawca wraz z osobą udzielającą pomocy monitorują sytuację dziecka, sprawdzając, czy nie są wobec niego podejmowane dalsze działania przemocowe bądź odwetowe ze strony sprawcy;
- 4) Rodzice dziecka będącego ofiarą cyberprzemocy zostają poinformowani o problemie, podjętych działaniach szkoły i w miarę potrzeb otrzymują wsparcie i pomoc specjalistów;
- 5) Szkoła otacza osoby uczestniczące w ustaleniu przebiegu zajścia i świadków zdarzenia opieką psychologiczno-pedagogiczną;
- 6) Osoba, której uczeń zaufał, informując o cyberprzemocy, ma obowiązek postępować tak, by swoim zachowaniem i działaniem nie narazić na krzywdę świadka zgłaszającego problem;
- 7) Osoby uczestniczące w wyjaśnieniach zdarzenia (wychowawca, pedagog szkolny, dyrektor) zobowiązane są do sporządzenia notatki służbowej z rozmów ze sprawcą, poszkodowanym, ich rodzicami oraz świadkami zdarzenia (wzór notatki stanowi **załącznik nr 4** do niniejszych standardów);
- 8) Jeśli zostały zabezpieczone dowody cyberprzemocy, należy je również włączyć do dokumentacji pedagogicznej (wydruki, opis, itp.). – sposób zabezpieczenia dowodów należy przeprowadzić zgodnie z zapisami rozdziału XIV, akapit „Zabezpieczenie dowodów”;
- 9) Jeśli rodzice sprawcy cyberprzemocy odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a uczeń nie zaniechał dotychczasowego postępowania, dyrektor szkoły powinien pisemnie powiadomić o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny, szczególnie jeśli do szkoły napływają informacje o innych przejawach demoralizacji dziecka;
- 10) W sytuacji, gdy szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje regulaminowe wobec dziecka, spotkania z pedagogiem szkolnym itp.), a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych rezultatów, dyrektor powinien zwrócić się do sądu rodzinnego z zawiadomieniem o podjęcie odpowiednich środków wynikających z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;
- 11) W przypadku szczególnie drastycznych aktów agresji z naruszeniem prawa dyrektor szkoły zobowiązany jest zgłosić te fakty policji i do Sądu Rodzinnego.

Zagrożenia związane z nieodpowiedzialnymi wyzwaniem na portalach społecznościowych

Ochrona dzieci przed nieodpowiedzialnymi wyzwaniem na portalach społecznościowych to ważne zadanie, które wymaga współpracy szkoły, rodziców i społeczności szkolnej. W przypadku, gdy dzieci uczestniczą w nieodpowiedzialnych wyzwaniach na portalach społecznościowych, rodzice a następnie szkoła powinna podjąć szybkie i skuteczne działania w celu zaradzenia problemowi.

1) Natychmiastowe środki zaradcze:

- Skontaktuj się z dziećmi, które są zaangażowane w nieodpowiedzialne wyzwania, aby zrozumieć, dlaczego uczestniczą w tych działaniach.
- Przeprowadź rozmowy indywidualne, aby ocenić ich świadomość konsekwencji i edukować ich na temat potencjalnych zagrożeń.
- Poinformuj rodziców o zaistniałej sytuacji. Zapewnij im pełną informację na temat działań ich dzieci w internecie.
- Zaproponuj spotkanie, aby omówić sytuację i wspólnie opracować plan działania.

2) Wsparcie psychologiczne:

- Wspieraj dzieci emocjonalnie i psychologicznie, zwłaszcza jeśli uczestnictwo w nieodpowiedzialnych wyzwaniach miało negatywny wpływ na ich samopoczucie.
- Skieruj ich do specjalistów, jeśli będzie to konieczne.

3) Edukacja i świadomość:

- Zorganizuj specjalne lekcje edukacji medialnej, aby uświadomić dzieciom konsekwencje ich działań on-line.
- Zachęć do wspólnego refleksyjnego spojrzenia na używanie mediów społecznościowych i konieczność odpowiedzialnego korzystania z nich.

4) Korekta zachowań:

- Wprowadź korekcyjne środki, takie jak ograniczenie dostępu do mediów społecznościowych w szkole, jeśli to konieczne.
- Stosuj kary lub nagrody w zależności od konkretnych okoliczności, aby podkreślić znaczenie odpowiedzialnego zachowania.

5) Współpraca z lokalnymi organami ścigania:

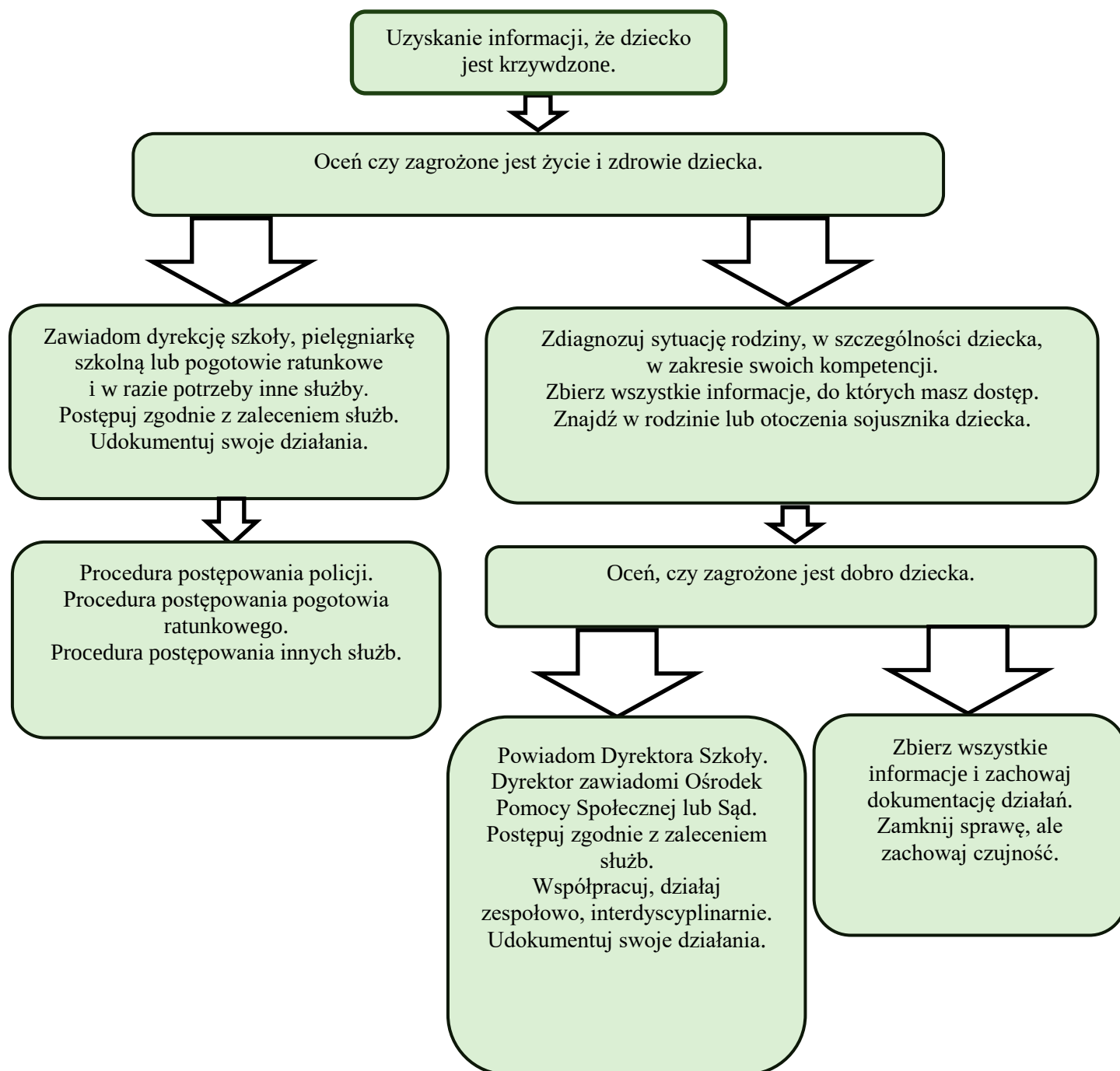
W przypadku poważnych naruszeń lub sytuacji wymagających ścigania prawnego, współpracuj z lokalnymi organami ścigania.

Ważne jest, aby działać kompleksowo, angażując zarówno dzieci, jak i rodziców, oraz współpracując z lokalnymi społecznościami w celu skutecznej prewencji i zarządzania sytuacją.

VIII. Zasady i procedura podejmowania interwencji w sytuacji podejrzenia krzywdzenia lub posiadania informacji o krzywdzeniu małoletniego

1. W przypadku uzyskania przez pracownika informacji, że dziecko jest krzywdzone lub istnieje podejrzenie krzywdzenia, pracownik ma obowiązek sporządzenia notatki służbowej i przekazania uzyskanej informacji do pedagoga szkolnego oraz dyrektorowi. Należy ocenić, czy zagrożone jest życie i zdrowie dziecka.
2. Pedagog szkolny lub wychowawca klasy wzywa opiekunów dziecka, którego krzywdzenie podejrzewa i informuje ich o podejrzeniach.
3. Pedagog szkolny wraz z powołanym Zespołem Interwencyjnym powinien sporządzić opis sytuacji szkolnej i rodzinnej dziecka na podstawie rozmów z dzieckiem, nauczycielami, wychowawcą i rodzicami, a w uzasadnionych przypadkach opracowuje się **plan pomocy dziecku**.
4. **Plan pomocy dziecku** powinien zawierać wskazania dotyczące:
 - podjęcia przez szkołę działań w celu zapewnienia dziecku bezpieczeństwa, w tym zgłoszenie podejrzenia krzywdzenia do odpowiedniej instytucji;
 - wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, jakie szkoła zaoferuje dziecku;
5. Koordynator lub dyrektor informuje rodziców o obowiązku szkoły zgłoszenia podejrzenia krzywdzenia dziecka do odpowiedniej instytucji (prokuratura/policja lub sąd).
6. Po poinformowaniu rodziców przez koordynatora lub dyrektora zgodnie z punktem poprzedzającym – dyrektor składa zawiadomienie o podejrzeniu przestępstwa do prokuratury/policji lub wnioszek o wgląd w sytuację rodziny do sądu.
7. Z przebiegu interwencji, po powołaniu Zespołu Interwencyjnego, sporządza się kartę interwencji. Kartę załącza się do akt osobowych dziecka. Wszyscy pracownicy szkoły i inne osoby, które w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych uzyskały informację o krzywdzeniu dziecka lub informacje z tym związane, są zobowiązane do zachowania tych informacji w tajemnicy, wyłączając informacje przekazywane uprawnionym instytucjom w ramach działań interwencyjnych.
8. Działania członków Zespołu Interwencyjnego:
 - prowadzą rozmowę wyjaśniającą z dzieckiem podejrzanym o doświadczanie krzywdy,
 - prowadzą rozmowę z rodzicem - opiekunem (w przypadku przemocy w rodzinie - z rodzicem/opiekunem niekrzywdzącym),
 - przedstawiają formy i okoliczności krzywdzenia,
 - omawiają rolę rodzica (opiekuna) w podejmowaniu interwencji (wspieranie dziecka) - proponują wsparcie,
 - informują, w zależności od potrzeby, o ustawowym obowiązku podjęcia interwencji prawnej - informuje o placówkach świadczących pomoc.
9. W przypadku podejrzenia występowania krzywdzenia dziecka w postaci przemocy w środowisku rodzinnym dyrektor szkoły jest zobowiązany do wszczęcia procedury „Niebieskiej Karty”
10. Dyrektor szkoły może również złożyć zawiadomienie na **policję do prokuratury lub sądu**.
11. Wszystkie czynności dokumentowane są protokołem lub notatką służbową.

Schemat podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia małoletniego

Zasady i procedura postępowania w przypadku wykorzystywania seksualnego dzieci

Działania pracownika w związku z podejrzeniem wykorzystywania seksualnego dziecka:

1. **Zapewnij dziecko, że mu wierzysz** - dziecko musi wiedzieć, że może liczyć na dorosłego, który mu wierzy i który udzieli mu pomocy. Osoba dorosła nie powinna osądzać tego, co mówi dziecko, ani oceniać jego wypowiedzi.
2. **Zachowaj spokój** - Jeśli Twój wyraz twarzy lub zachowanie zdradzą, że jesteś wstrząśnięty, rozgniewany, pełen odrazy czy wytracony z równowagi, to dziecko może nie powiedzieć ci wszystkiego na temat wykorzystywania, a nawet odwołać to, co powiedziało wcześniej.
3. **Zadbaj o spokojne miejsce, w którym będziesz mógł porozmawiać z dzieckiem na osobności** - Zadbaj o to, by rozmowa z dzieckiem odbyła się na osobności. Wyjaśnij mu, że musisz powiedzieć o tym, co od niego usłyszałeś, osobom, które pomogą mu poradzić sobie z sytuacją. W każdym wypadku poinformuj dziecko, że konieczne jest poinformowanie o wykorzystaniu osób, które zapewnią mu bezpieczeństwo.
4. **Nie składaj obietnic, których nie możesz dotrzymać** - Jeśli złożysz dziecku obietnicę, której nie będziesz mógł dotrzymać, dziecko uzna, że jesteś kolejnym dorosłym, któremu nie można ufać. Chociaż nauczyciel nie ma kompetencji i możliwości, by ochronić dziecko przed krzywdzeniem, może być osobą, która udzieli mu wsparcia, wywierając długotrwały korzystny wpływ na jego życie.
5. **Nie osądzaj sprawcy ani tego, co zrobił** - Jeśli zaczniesz krytykować sprawcę, dziecko może się za nim wstawić i zacząć bronić człowieka, którego w wielu wypadkach kocha. Kiedy dziecko zaczyna bronić sprawcy, często odwołuje to, co wcześniej powiedziało i nie mówi nikomu, jeśli sytuacja wykorzystywania się powtarza.
6. **Natychmiast powiadom dyrektora** - Zgłoszenie podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka to Twój prawny obowiązek.
7. **Zachowaj dyskrecję** - Zapewnij dziecko, że, zajmując się jego sprawą, zachowasz dyskrecję i że o jego sytuacji dowiedzą się tylko osoby, które mogą mu pomóc, a nie wszyscy w Szkole (nauczyciele lub inne dzieci). Dlatego bardzo ważna jest wiedza na temat tego, kogo i w jaki sposób należy powiadomić o sytuacji dziecka.
8. **Powiedz dziecku, co się będzie działo** - Przekaż dziecku jak najwięcej informacji na temat tego, co się wydarzy po ujawnieniu wykorzystywania. Być może nie będziesz umiał odpowiedzieć na wszystkie pytania. Bądź szczery. Jeśli nie znasz odpowiedzi na zadane pytanie, powiedz o tym dziecku.
9. **Nie prowadź dochodzenia** - Zostaw to specjalistom. Kiedy zgromadzisz informacje wystarczające do złożenia zawiadomienia o podejrzeniu wykorzystania seksualnego dziecka, nie zadawaj dziecku dalszych pytań. Zadawanie pytań może stwarzać problemy w późniejszym procesie dochodzenia policyjnego lub prokuratorskiego.
10. **Zapewnij sobie wsparcie** - Informacje ujawnione przez dziecko mogą wywołać u ciebie trudne emocje. Ważne, abyś nie musiał(a) radzić sobie z nimi sam(a). Pomocna może być rozmowa z Pedagogiem Szkolnym albo ze specjalistą z organizacji działającej w tym obszarze.

Jeśli dziecko nie ujawniło wykorzystywania seksualnego wprost, ale jego wypowiedzi lub zachowania budzą niepokój, że przeżywa trudności lub problemy, nauczyciele powinni się starać:

1. Zapewnić dzieciom przestrzeń do rozmowy o tym, że dzieci i dorośli mają problemy oraz że warto wtedy zwracać się o pomoc.
2. Stworzyć okazję do indywidualnej rozmowy o sprawach, które mogą martwić dziecko.
3. Zamiast narzucać dziecku rozmowę, należy budować z nim relację i dawać mu przestrzeń tak, by wiedziało, że kiedy tylko będzie tego potrzebować, może powiedzieć o swoich problemach i poprosić o pomoc.
4. Uważnie obserwuj zmiany w funkcjonowaniu dziecka. Ważne, aby dyskretnie przyglądać się dziecku i obserwować potencjalne sygnały zagrożenia. Zalecana jest również komunikacja z innymi instytucjami mającymi kontakt z dzieckiem w celu wymiany informacji.

W przypadku podejrzenia, że dziecko jest wykorzystywane seksualnie, pracownik posiadający taką informację zobowiązany jest powiadomić dyrektora, który powiadamia policję, prokuraturę.

Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w szkole przez pracownika jednostki

1. Osoba podejrzewająca krzywdzenie dziecka przez pracownika w szkole zgłasza problem dyrektorowi szkoły.
2. Dyrektor szkoły zapoznaje się z okolicznościami zdarzenia, prowadzi rozmowę wyjaśniającą z pracownikiem szkoły podejrzanym o krzywdzenie, dzieckiem (w obecności pedagoga szkolnego), jego rodzicami.
3. Odsuwa pracownika od bezpośredniej pracy z dziećmi do czasu wyjaśnienia zdarzenia.
4. Wszystkie czynności dokumentowane są protokołem, który składa się z wyjaśnień uczestników postępowania.
5. W przypadku, gdy doszło do naruszenia praw lub dobra dziecka, dyrektor ma 14 dni kalendarzowych na zawiadomienie o zdarzeniu rzecznika dyscyplinarnego. Termin ten liczy się od dnia powzięcia informacji o zdarzeniu.
6. Zawiadomienie rzecznika dyscyplinarnego nie musi być pisemne, dozwolona jest także forma telefoniczna czy też elektroniczna. W treści takiego zawiadomienia warto szczegółowo opisać zdarzenie, na podstawie którego dyrektor wysnuł podejrzenie popełnienia przez nauczyciela przewinienia dyscyplinarnego.

Procedura interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka w szkole przez rówieśników

1. Osoba podejrzewająca krzywdzenie dziecka w szkole przez rówieśników lub krzywdzone dziecko zgłasza problem do wychowawcy klasy/pedagoga szkolnego.
2. Wychowawca lub pedagog szkolny powinien przeprowadzić rozmowę z osobą poszkodowaną oraz z dzieckiem/dziećmi oskarżonymi o krzywdzenie swojego kolegi, bądź koleżanki.
3. Po przeprowadzeniu takich rozmów wychowawca wraz z pedagogiem szkolnym może opracować plan pomocowy dziecku – ofierze i dziecku – sprawcy.
4. W przypadku bardziej skomplikowanym pedagog szkolny powinien zgłosić problem do dyrektora szkoły.

Procedura postępowania wobec dziecka, które stało się ofiarą czynu karalnego

1. Jeżeli zachodzi potrzeba należy udzielić poszkodowanemu pierwszej pomocy przedmedycznej oraz wezwać pogotowie.
2. Niezwłocznie powiadomić o fakcie dyrektora szkoły.
3. Powiadomić rodziców dziecka.
4. Osoba będąca świadkiem zdarzenia powinna zabezpieczyć ewentualne dowody przestępstwa, (np. ostre przedmioty, przedmioty pochodzące z kradzieży).
5. Niezwłoczne wezwanie Policji w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia.

W przypadku znalezienia na terenie szkoły broni, materiałów wybuchowych, innych niebezpiecznych substancji lub przedmiotów, należy zapewnić bezpieczeństwo przebywającym na terenie Szkoły osobom, uniemożliwić dostęp osób postronnych do tych przedmiotów i wezwać Policję - tel. 997 lub 112.

IX. Ważne telefony i adresy

- **Młodzieżowy Telefon Zaufania** - 19 288 (linia dostępna od poniedziałku do piątku w godz. 20:00 - 08:00; w soboty, niedziele i święta - całodobowo);
- **Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”** – tel. 800 120 002 (linia dostępna 24 godziny na dobę i przez siedem dni w tygodniu) oraz e-mail: niebieskalinia@niebieskalinia.info;
- **Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” Instytutu Psychologii Zdrowia** – tel. (22) 668 70 00 oraz 116 123 (linia dostępna 24 godziny na dobę i przez siedem dni w tygodniu);
- **Fundacja Feminoteka** - Telefon przeciwpromocowy dla kobiet doświadczających przemocy (w tym kobiet transseksualnych) – tel. 888 88 33 88 (telefon czynny od poniedziałku do piątku w godz. 11 – 19);
- **Centrum Praw Kobiet** – tel. 800 107 777 (telefon interwencyjny czynny całą dobę; po połączeniu należy wybrać 1 i potem 3);
- **Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę** – Telefon zaufania dla Dzieci i Młodzieży – tel. 116 111 (linia dostępna 24 godziny na dobę i przez siedem dni w tygodniu) oraz Telefon dla rodziców i nauczycieli, którzy potrzebują wsparcia i informacji w zakresie przeciwdziałania i pomocy psychologicznej Dzieciom przeżywającym kłopoty i trudności takie jak: agresja i przemoc w szkole – tel. 800 100 100 (linia czynna od poniedziałku do piątku, w godz. 12 – 15);
- **Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka** – tel. 800 12 12 12 (linia dostępna 24 godziny na dobę i przez siedem dni w tygodniu);
- **Anonimowa Policyjna Linia Specjalna „Zatrzymaj Przemoc”** – tel. 800 120 148 – (bezpłatna linia dostępna 24 godziny na dobę i przez siedem dni w tygodniu).

LISTA JEDNOSTEK NIEODPŁATNEGO PORADNICTWA DOSTĘPNEGO DLA MIESZKAŃCÓW GORZOWA WIELKOPOLSKIEGO

Nazwa jednostki	Adres jednostki	Telefon, adres strony internetowej (www)/ BIP, email	Zakres prowadzonego poradnictwa	Dostępność dni i godziny	Kryteria dostępu
RODZINNE					
Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie - Psycholog, Asystenci Rodziny	ul. Jagiełły 7 ul. Puszkina 3 Gorzów Wielkopolski	Jagiełły 7, tel. 95 715 13 24, pok. 25a Jagiełły 7, tel. 95 715 13 22, pok. 23 Puszkina 3, tel. 95 715 13 15 email: sekretariat@gcprgorzow.pl www.gcprgorzow.pl	Poradnictwo rodzinne	poniedziałek, środa, czwartek 7:30 - 15:30 wtorek 7:30 - 16:30 piątek 7:30 - 14:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego
PSYCHOLOGICZNE					
Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie - Psycholog	ul. Jagiełły 7 ul. Puszkina 3 Gorzów Wielkopolski	tel. 501 396 577 tel. 95 715 13 15 www.gcprgorzow.pl email: sekretariat@gcprgorzow.pl	Poradnictwo psychologiczne	poniedziałek, środa, czwartek 7:30 - 15:30 wtorek 7:30 - 16:30 piątek 7:30 - 14:30	W celu skorzystania z poradnictwa psychologicznego w GCPR wymagane jest uzyskanie skierowania do psychologa od pracownika socjalnego oraz wcześniejszy kontakt telefoniczny w celu ustalenia terminu spotkania.

Centrum Zdrowia Psychicznego w Wielospecjalistycznym Szpitalu Wojewódzkim w Gorzowie Wielkopolskim	ul. Walczaka 42 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 733 1790 www.szpital.gorzow.pl email: czp@szpital.gorzow.pl	Poradnictwo psychologiczne, pomoc psychiatryczna	Punkt Zgłoszeniowo- Koordynacyjny: poniedziałek - piątek 8:00 - 18:00	Do Punktu Zgłoszeniowo- Koordynacyjnego działającego w ramach Centrum Zdrowia Psychicznego może zgłosić się każdy mieszkaniec Gorzowa bez skierowania.
Zespół Poradni Psychologiczno- Pedagogicznych w Gorzowie Wielkopolskim	ul. Czeresniowa 4i Gorzów Wielkopolski	tel. 95732 07 36 fax. 95 722 62 24 www.zppp-gorzow.pl e-mail: zpppgorzow@wp.pl	Poradnictwo psychologiczne	Sekretariat: poniedziałek – piątek 7:30 - 15:30 Konsultacje: wg ustalonego harmonogramu	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego (rodzice/ opiekunowie oraz dzieci do ukończenia szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnaz- jalnej, nauczyciele z terenu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego).
Antydepresyjny Telefon Zaufania	Fundacja ITAKA skr. pocztowa 127 00-958 Warszawa 66	22 484 88 01 www.stopdepresji.pl e-mail: porady@stopdepresji.pl	Poradnictwo psychologiczne	Telefon jest czynny: poniedziałek - piątek 15:00 - 20:00	Dla osób będących w kryzysie psychicznym.
PEDAGOGICZNE					
Zespół Poradni Psychologiczno- Pedagogicznych w Gorzowie Wielkopolskim	ul. Czeresniowa 4i Gorzów Wielkopolski	tel. 95 732 07 36 fax. 95 722 62 24 www.zppp-gorzow.pl e-mail: zpppgorzow@wp.pl	Poradnictwo pedagogiczne	Sekretariat: poniedziałek - piątek 7:30 - 15:30 Konsultacje: wg ustalonego harmonogramu	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego (rodzice/ opiekunowie oraz dzieci do ukończenia szkoły ponadpodstawowej/ponadgimnaz- jalnej, nauczyciele z terenu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego).

ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH I INNYCH UZALEŻNIEŃ

Miejska Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	ul. Teatralna 26 pok. 1 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 7355 806	Poradnictwo z zakresu rozwiązywania problemów alkoholowych i innych uzależnień	Biuro: poniedziałek - piątek 8:00 - 14:00, rozmowy z osobami wezwanymi: poniedziałek - czwartek 15:30 - 17:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie - Terapeuta	ul. Drzymały 10 Gorzów Wielkopolski	tel. 519 319 539 www.gcprgorzow.pl email: sekretariat@gcprgorzow.pl	Poradnictwo z zakresu uzależnień	czwartek 7:30 - 15:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie - Instruktor Terapii	ul. Jagiełły 7 Gorzów Wielkopolski	Tel. 519 319 561 www.gcprgorzow.pl email: sekretariat@gcprgorzow.pl	Poradnictwo z zakresu uzależnień	poniedziałek, środa, czwartek 7:30 - 15:30 wtorek 7:30 - 16:30 piątek 7:30 - 14:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Poradnia Profilaktyki, Leczenia i Terapii Uzależnień	Stowarzyszenie MONAR ul. Ogińskiego 43 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 736 71 71	Poradnictwo z zakresu rozwiązywania problemów alkoholowych i innych uzależnień	poniedziałek - czwartek 10:00 - 18:00 piątek 10:00 - 16:00	Osoby uzależnione i współuzależnione.
Ośrodek Terapeutyczny „SZANSA” s.c.	Przychodnia Terapii Uzależnień i Współuzależnienia ul. Mieszka I 57/3 Gorzów Wielkopolski Dzienny Oddział Terapii Uzależnień od Alkoholu ul. Mickiewicza 21/8 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 720 50 74 (Przychodnia) tel. 502 922 442 (tel. dla Pacjentów) tel. 95 73 54 575 (Oddział Dzienny) tel. 511 148 408 (Poradnia Psychologiczna) www.otszansa.pl email: otszansa@poczta.onet.pl poradniapsychologiczna@op.pl	Poradnictwo, psychoterapia i pomoc psychiatryczna z zakresu rozwiązywania problemów związanych z uzależnieniem	Przychodnia: poniedziałek – czwartek 8:00 - 18:00 piątek 8:00 - 17:00 Oddział: poniedziałek - piątek 8:00 - 15:00	Osoby uzależnione od środków chemicznych (alkoholu, narkotyków, nikotyny, leków), uzależnieni od czynności (hazardu, komputera / Internetu, zakupów, seksu itd.), współuzależnieni partnerzy i rodzice, dorosłe dzieci z rodzin alkoholowych i dysfunkcyjnych.

	Poradnia Psychologiczna ul. Wyszyńskiego 106/3 Gorzów Wielkopolski		Diagnostyka, pomoc psychologiczna i psychoterapia zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania	Poradnia Psychologiczna: poniedziałek - piątek 9:00 - 19:00	Ponadto osoby w każdym wieku z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania (np. zaburzenia, lękowe, osobowości, stresowe, odżywiania, problemy w rodzinie, w związku, problemy wychowawcze, itp.).
NZOZ Ośrodek Terapii Uzależnień s.c.	ul. Warszawska 6/209 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 720 45 26	Poradnictwo z zakresu rozwiązywania problemów alkoholowych i psychoaktywnych oraz innych uzależnień	poniedziałek - czwartek 8:00 - 20:00 piątek 8:00 - 14:00	Osoby uzależnione/ współuzależnione, które posiadają ubezpieczenie zdrowotne.
PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY					
Gorzowskie Centrum Pomocy Rodzinie - Sekcja ds. przemocy w rodzinie	ul. Jagiełły 7 Gorzów Wielkopolski pokój 11 i 12	tel. 95 715 13 33 tel. 95 715 13 36 fax. 95 715 13 33 www.gcprgorzow.pl email: sekretariat@gcprgorzow.pl	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	poniedziałek, środa, czwartek 7:30 - 15:30 wtorek 7:30 - 16:30 piątek 7:30 - 14:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Komenda Miejska Policji	ul. Wyszyńskiego 122 Gorzów Wielkopolski	tel. alarmowe 997; 112 Centrala telefoniczna 47 79 11900 www.gorzow.lubuska.policja.gov.pl email: komendant.kmp_gorzow@go.policja.gov.pl	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy	24 godziny przez 7 dni w tygodniu	Każda osoba.

Komisariat Policji I	ul. Zygańskiego 2 Gorzów Wielkopolski	tel. 47 791 21 00 dyżurny 47 791 21 11 fax. 47 791 21 05 email: komendant.kp1_gorzow@go.policja.gov.pl	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy	24 godziny przez 7 dni w tygodniu	Każda osoba.
Komisariat Policji II	ul. Kwiatowa 10 Gorzów Wielkopolski	tel. 47 791 23 00 dyżurny 47 791 23 11 fax. 47 791 23 05 email: komendant.kp2_gorzow@go.policja.gov.pl	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy	24 godziny przez 7 dni w tygodniu	Każda osoba.
Prokuratura Rejonowa w Gorzowie Wielkopolskim	ul. Moniuszki 2 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 73 92 209 fax 95 7392 205 email: rejon@prokuratura-gorzow.pl www.prokuratura-gorzow.pl	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy	poniedziałek - piątek 09:00-15:00	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie	ul. Okrzei 39 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 721 41 60 email: interwencja@sow.com.pl www.sow.com.pl www.facebook.com/sow.gorzow/ w/ www.nbip.pl/sowgorzow/	Udzielanie wsparcia psychologicznego, pedagogicznego, specjalistycznego osobom doświadczającym przemocy. Udzielanie schronienia.	Czynny całodobowo	Osoby doświadczające przemocy w rodzinie.
Centrum Praw Kobiet	ul. Wilcza 60 lok.19 Warszawa	tel. 22 622 25 17, tel. 509 790 232, tel./fax: 22 652 01 17 email: sekretariat@cpk.org.pl www.cpk.org.pl	Pomaga ofiarom przemocy oraz dyskryminacji (pomoc psychologiczną, prawną itp.)	Pomoc telefoniczna i mailowa telefon interwencyjny - 600 070 717; email: pomoc@cpk.org.pl ; porady.prawne@cpk.org.pl porady.psychologiczne@cpk.org.pl	Z porad może skorzystać każda osoba.

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”	Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” Al. Jerozolimska 155 02-326 Warszawa	Bezpłatna infolinia 800 120 002 www.niebieskalinia.org email: info@niebieskalinia.org	Poradnictwo w sprawie przeciwdziałania przemocy domowej	Ogólnopolski Telefon Dla Ofiar Przemocy w Rodzinie "Niebieska Linia" 800-12-00-02 czynny przez całą dobę.	Dla osób doświadczających przemocy domowej.
INTERWENCJA KRYZYSOWA					
Ośrodek Interwencji Kryzysowej	ul. Okrzei 39 Gorzów Wielkopolski	Pogotowie kryzysowe: tel. 95 721 42 15 email: pomoc@oik.pl www.oik.pl	Udzielanie wsparcia psychologicznego osobom znajdującym się w kryzysowej sytuacji życiowej	Czynny całodobowo	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Miejskie Centrum Zarządzania Kryzysowego	Wydział Zarządzania Kryzysowego Urzędu Miasta, ul. Łokietka 22 Gorzów Wielkopolski	tel. 95 735 56 52 email: wzk@um.gorzow.pl	Monitorowanie bezpieczeństwa	poniedziałek, środa, czwartek 7:30 - 15:30 wtorek 7:30 - 16:30 piątek 7:30 - 14:30	Mieszkańcy Gorzowa Wielkopolskiego.
Centralne Zarządzanie Kryzysowe	Rządowe Centrum Bezpieczeństwa ul. Rakowiecka 2A 00-993 Warszawa	Całodobowy dyżur 22 361 69 00, email: dyzurny@rcb.gov.pl www.gov.pl/web/rcb	Monitorowanie bezpieczeństwa	24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu	Świadkowie zagrożenia kryzysowego. Osoby poszukujące informacji na temat zarządzania kryzysowego.

X. Monitoring stosowania Standardów Ochrony Małoletnich

Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim wyznacza **Zespół do Spraw Standardów Ochrony Małoletnich** jako odpowiedzialny za Standardy Ochrony Małoletnich. Do obowiązków Zespołu należy:

- monitorowanie realizacji Standardów,
- reagowanie na sygnały naruszenia niniejszych Standardów,
- prowadzenie rejestru zgłoszeń,
- proponowanie zmian z niniejszych standardach.

Powołany Zespół zobowiązany jest przeprowadzać co najmniej raz na 2 lata ankietę monitorującą poziom realizacji wewnętrznych procedur ochrony dzieci przed krzywdzeniem. Pracownicy szkoły mogą proponować zmiany w procedurach oraz wskazywać naruszenia procedur. Zespół dokonuje opracowania wypełnionych przez pracowników szkoły ankiet. Sporządza na tej podstawie raport z monitoringu, który następnie przekazuje dyrektorowi szkoły.

Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim w razie potrzeby wprowadza do Standardów niezbędne zmiany i ogłasza pracownikom szkoły nowe brzmienie. Podczas zebrania Rady Pedagogicznej dyrektor szkoły, pedagog szkolny przypominają pracownikom o obowiązujących w szkole procedurach oraz zasadach.

Dyrektor co najmniej raz na dwa lata dokonuje oceny standardów w celu zapewnienia ich dostosowania do aktualnych potrzeb oraz zgodności z obowiązującymi przepisami. Wnioski z przeprowadzonej oceny należy pisemnie udokumentować.

XI. Sposób dokumentowania i zasady przechowywania ujawnionych lub zgłoszonych incydentów lub zdarzeń zagrażających dobru małoletniego

W przypadku zdarzeń zagrażających dobru małoletniego, w tym krzywdzenia, może być założona **Karta interwencji**. Kartę interwencji zakłada i prowadzi wychowawca lub osoba, której dziecko zgłosiło przemoc. Kartę oraz inne dokumenty zgromadzone w danej sprawie załącza się do dokumentacji osobowej dziecka.

Zasady i okres przechowywania dokumentów dzieci określa polityka ochrony danych osobowych obowiązująca w Szkole.

XII. Zasady udostępniania Standardów Ochrony Małoletnich

Ogłoszenie Standardów Ochrony Małoletnich następuje w sposób dostępny **dla pracowników**, w szczególności poprzez umieszczenie Standardów na tablicy ogłoszeń dla pracowników, w tym w pokojach nauczycielskich oraz poprzez przesłanie jej tekstu drogą elektroniczną, w tym przez dziennik elektroniczny.

Rodzice/opiekunowie dzieci zostają poinformowani o Standardach Ochrony Małoletnich poprzez dziennik elektroniczny oraz poprzez wersję papierową dostępną w sekretariacie szkoły.

Dzieci zostają poinformowane o wejściu w życie Standardów Ochrony Małoletnich przez dziennik elektroniczny. Dla dzieci zostają ogłoszone ścieżki postępowania małoletniego w przypadku doznawania przez niego krzywdy-procedury interwencyjne skrócona, zawierające istotne informacje dla małoletnich. Dzieci w oddziale przedszkolnym oraz w klasach I – VIII Szkoły Podstawowej zostają poinformowane o zasadach ochrony małoletnich przez krzywdzeniem, podczas zajęć z wychowawcą. Nauczyciele w rocznym planie pracy oddziału przedszkolnego planują zajęcia z dziećmi poświęcone przemocy, krzywdzeniu, bezpieczeństwie, numerach alarmowych itp.

Niezależnie od powyższych zasad ogłaszania Standardy Ochrony Małoletnich zostają również udostępnione poprzez zamieszczenie ich, wraz z wersją skróconą dla małoletnich, na stronie internetowej szkoły.

Załącznik nr 1 - Karta przebiegu interwencji

- [illegible]

.....
c) wszczęcie procedury Niebieskiej Karty

.....
d) inne rodzaje interwencji (jakie?)

.....
.....

3) Wyniki interwencji - instytucje i rodzice - jeśli szkoła uzyskała informację.

.....
.....
.....
.....
.....

Podpisy osób zamykających interwencję

.....
.....
.....
.....
.....

Karta przechowywana jest w teczce ucznia u pedagoga szkolnego

Załącznik nr 2 - Oświadczenie o niekaralności i zobowiązaniu do przestrzegania podstawowych zasad ochrony dzieci

.....

(Miejscowość, data)

Ja, PESEL
oświadczam, że nie byłem/em skazany za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności,
i przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę małoletniego i nie toczy się przeciwko mnie żadne
postępowania karne ani dyscyplinarne w tym zakresie.

Ponadto oświadczam, że zapoznałem się z zasadami ochrony Dzieci obowiązującymi w Szkole
Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie
Wielkopolskim i zobowiązuje się do ich przestrzegania.

.....

(podpis)

Załącznik nr 3 - Monitoring standardów - ankieta

ANKIETA dla pracowników dotycząca stosowania standardów ochrony małoletnich

I. p.	Pytanie	Tak	Nie
1.	Czy zna Pani/Pan dokument Standardy ochrony dzieci przed krzywdzeniem ?		
2.	Czy zapoznała się Pani/Pan z treścią tego dokumentu?		
3.	Czy stosuje Pani/Pan w swojej pracy zapisy tego dokumentu?		
4.	Czy Pani/Pana zdaniem w jednostce przestrzegane są Standardy Ochrony Małoletnich ?		
5.	Czy zaobserwowała Pani/Pan naruszenie zasad zawartych w Standardach Ochrony Małoletnich ?		
6.	Czy potrafi Pani / Pan rozpoznawać objawy krzywdzenia dzieci?		
7.	Czy potrafi Pani / Pan rozpoznawać czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci?		
8.	Czy zna Pani / Pan prawne aspekty ochrony małoletnich?		
9.	Czy potrafi Pani / Pan rozpoznawać przemoc rówieśniczą?		
10.	Czy potrafi Pani / Pan rozpoznawać przemoc domową?		
11.	Czy zna Pani/Pan zagrożenia w sieci?		
12.	Czy potrafi Pani / Pan rozpoznawać cyberprzemoc?		
13.	Czy stosuje Pani / Pan działania profilaktyczne przed krzywdzeniem? Jeżeli tak to jakie:		
14.	Czy wie Pani/Pan jak reagować na objawy krzywdzenia dzieci?		
15.	Czy wie Pani/Pan do kogo zgłaszać objawy krzywdzenia dzieci?		
16.	Czy wie Pani/Pan kto odpowiada w jednostce za zgłaszanie do Policji lub prokuratury zawiadomień o możliwości popełnienia przestępstwa?		
17.	Czy wie Pani/Pan kto odpowiada w jednostce za zgłaszanie do sądu rodzinnego wniosku o wgląd w sytuację rodziny?		
18.	Czy wie Pani/Pan kto odpowiada w jednostce za uruchomienie procedury „Niebieskiej Karty”?		

19.	Czy wie Pani/Pan gdzie w jednostce zostały udostępnione (fizycznie lub w sieci) dokumenty związane ze Standardami ochrony małoletnich przed krzywdzeniem?		
20.	Czy wie Pani/Pan gdzie w jednostce zostały zamieszczone wersje skrócone Standardy dla małoletnich?		
21.	Czy ma Pani/Pan jakieś uwagi/ poprawki/ sugestie dotyczące jest Standardów ochrony małoletnich? Jeśli tak proszę wymienić: 		
22.	Czy udostępnia Pani/Pan materiały edukacyjne dla dzieci dotyczące przeciwdziałania krzywdzeniu i zapewniania bezpieczeństwa dzieci?		
23.	Czy otrzymała Pani/Pan scenariusze zajęć, na podstawie których może prowadzić zajęcia na temat przeciwdziałania krzywdzeniu i zapewniania bezpieczeństwa dzieci?		
24.	Czy przeprowadzała Pani/Pan zajęcia w zakresie praw dziecka, ochrony przed przemocą i wykorzystywaniem (w tym również w Internecie)		
25.	Czy jednostka udostępnia dzieciom materiały edukacyjne (broшуry, ulotki, książki) dotyczące ich praw, ochrony przed zagrożeniami przemocą i wykorzystywaniem?		
26.	Czy uzyskała Pani /Pan dostęp do danych kontaktowych placówek zapewniających pomoc i opiekę w trudnych sytuacjach życiowych oraz do przydatnych informacji dotyczących możliwości podnoszenia umiejętności wychowawczych i ochrony dzieci przed krzywdzeniem?		
27.	Czy w jednostce wyeksponowane są informacje dla dzieci na temat możliwości uzyskania pomocy w trudnej sytuacji, w tym numery bezpłatnych telefonów zaufania dla małoletnich?		
28.	Czy przekazywała Pani/Pan rodzicom informacji o Standardach obowiązujących w jednostce lub inne informacje dotyczące ochrony małoletnich przed krzywdzeniem? Jeżeli tak to jakie, oprócz Standardów ?		

Załącznik nr 4 - Wzór notatki służbowej

NOTATKA DOTYCZĄCA ROZMOWY Z RODZICAMI/OPIEKUNAMI UCZNIA

Dnia odbyła się rozmowa pedagoga szkolnego z rodzicem/rodzicami/opiekunami
ucznia/uczenicy, klasy.....

Osoby towarzyszące rozmowie

Rozmowa dotyczyła :

Ustalenia i wnioski :

podpis rodzica/opiekuna

podpis pedagoga

podpisy osób towarzyszących

NOTATKA SŁUŻBOWA (interwencja/spotkanie z uczniem)

imię i nazwisko ucznia:

klasa:

data:

kto zgłasza

.....

kogo/czego dotyczy sprawa

.....

.....

.....

istota problemu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

podjęte działania

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Podpis osoby/osób sporządzających notatkę

.....,

Załącznik nr 5 - oświadczenie pracownika o zapoznaniu się z Standardami Ochrony Małoletnich

Wzór. - Oświadczenie pracownika o zapoznaniu się z Standardami Ochrony Małoletnich

....., dnia
(imię i nazwisko)

.....
(stanowisko)

OŚWIADCZENIE

Ja niżej podpisana/y oświadczam, że zapoznałem/łam się ze Standardami Ochrony Małoletnich w Szkole Podstawowej nr 20 z Oddziałami Integracyjnymi im. Bohaterów Westerplatte w Gorzowie Wielkopolskim i przyjmuję ją do realizacji.

.....
(czytelny podpis)

Załącznik nr 6 - zakres danych pracownika niezbędnych do sprawdzenia w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym

Zakres danych pracownika niezbędnych do sprawdzenia w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym.

(§ 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 31 lipca 2017 r. w sprawie trybu, sposobu i zakresu uzyskiwania i udostępniania informacji z Rejestru z dostępem ograniczonym oraz sposobu zakładania konta użytkownika)

Pierwsze imię i nazwisko:

Data urodzenia:

Pesel:

Nazwisko rodowe:

Imię ojca:

Imię matki:

Rejestr dostępny jest na stronie: <https://rps.ms.gov.pl/>

Załącznik nr 7 - Wzór zawiadomienia o podejrzeniu popełnieniu przestępstwa

.....
(miejscowość, data)

.....
(dane osoby składającej zawiadomienie)

Do

.....
(dane jednostki Policji lub prokuratury)

ZAWIADOMIENIE o podejrzeniu popełnieniu przestępstwa

Zawiadamiam o podejrzeniu popełnieniu w dniu (data) w
..... (miejsce popełnienia przestępstwa) przestępstwa
..... (rodzaj przestępstwa) na rzecz
..... (osoba pokrzywdzona), przez
(dane sprawcy lub informacja, że sprawca nieznany) oraz wnoszę o wszczęcie w tej sprawie
postępowania przygotowawczego.

Uzasadnienie

[W uzasadnieniu powinien zostać uwzględniony dokładny opis stanu faktycznego, sytuacji związanej z
popełnieniem przestępstwa: data, miejsce, okoliczności przestępstwa, świadkowie.]

.....
(podpis pokrzywdzonego lub osoby składającej
zawiadomienie)

Załączniki:

-

(należy wymienić tutaj dokumenty, do których odnosiliśmy się w uzasadnieniu)

Załącznik nr 8 - Wzór wniosku o wgląd w sytuację rodzinną dziecka

....., dnia

Sąd Rejonowy w

Wydział Rodzinny i Nieletnich

Wnioskodawca: *Imię i nazwisko lub nazwa instytucji*

reprezentowana przez:

adres do korespondencji:

WNIOSEK O WGLĄD W SYTUACJĘ RODZINNĄ DZIECKA

Niniejszym wnoszę o wgląd w sytuację małoletniego
(imię i nazwisko dziecka, data urodzenia), zamieszkałej/go w
przy ul. i wydanie
odpowiednich zarządzeń opiekuńczych.

Uzasadnienie:

Mając powyższe fakty na uwadze można przypuszczać, że dobro małoletniego jest zagrożone a rodzice nie wykonują właściwie władzy rodzicielskiej. Dlatego wniosek o wgląd w sytuację rodzinną małoletniej i ewentualne wsparcie rodziców jest uzasadniony.

.....
.....

(W uzasadnieniu powinny zostać uwzględnione dane osobowe dziecka oraz dane dotyczące rodziców/opiekunów dziecka. Ponadto należy zawrzeć informację na temat sytuacji w skutek, której np. popełniono przestępstwo wobec dziecka. W uzasadnieniu powinny się znaleźć także informacje dotyczące osób, które były/są świadkami zdarzeń. W końcowej części wniosku należy uwzględnić oczekiwania Państwa względem Sądu)

Mając na uwadze powyższe, wnoszę/wnosimy o podjęcie stosownych działań prawnych w celu zabezpieczenia zdrowia i życia małoletniego.

.....

(imię i nazwisko osoby składającej wniosek)

Załącznik nr 9 - Plan pomocy dziecku

PLAN POMOCY DZIECKU

Dane dziecka:

Imię i nazwisko:

Klasa/grupa:

Rok szkolny:

Wychowawca:

Imię i nazwisko:

Plan opracowany na okres od do

Obszar obejmowany wsparciem	
Cele	
Sposoby wsparcia	

Formy pomocy jednostki (jeśli takie zostaną ustalone)	
Działania wspierające rodziców dziecka,	
Zakres współdziałania jednostki oświatowej z innymi podmiotami <i>(w zależności od potrzeb)</i>	

.....
(podpis osób/osoby przygotowującej plan)

.....
(podpis dyrektora)

Załącznik nr 10 - Jak rozpoznać przemoc wobec dziecka?

Występowanie pojedynczego symptomu nie zawsze mówi o tym, że dziecko doświadcza przemocy, jeśli jednak symptom powtarza się, bądź występuje ich kilka równocześnie z dużym prawdopodobieństwem można określić, że mamy do czynienia z krzywdzeniem dziecka. **Zareaguj, gdy:**

- Dziecko jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie,
- Dziecko kradnie jedzenie, pieniądze itp.,
- Dziecko żebrze,
- Dziecko jest głodne,
- Dziecko nie otrzymuje potrzebnej mu opieki medycznej, szczepień, okularów itp.,
- Dziecko nie ma przyborów szkolnych, odzieży, butów i innych przedmiotów codziennego użytku,
- Dziecko ma widoczne obrażenia ciała (siniaki, poparzenia, ugryzienia, złamania kości itp.), których pochodzenie trudno jest wyjaśnić. Obrażenia są w różnej fazie gojenia,
- Podawane przez dziecko wyjaśnienia dotyczące obrażeń wydają się niewiarygodne, niemożliwe, niespójne itp. Dziecko często je zmienia,
- Pojawia się niechęć przed udziałem w lekcjach wychowania fizycznego,
- Dziecko nadmiernie zakrywa ciało, niestosownie do sytuacji i pogody,
- Dziecko boi się rodzica lub opiekuna, boi się przed powrotem do domu,
- Dziecko wzdyga się, kiedy podchodzi do niego osoba dorosła,
- Dziecko cierpi na powtarzające się dolegliwości somatyczne: bóle brzucha, głowy, mdłości itp.,
- Dziecko jest bierne, wycofane, uległe, przestraszone, depresyjne itp. lub zachowuje się agresywnie, buntuje się, samookalecza się itp.,
- Dziecko osiąga słabsze wyniki w nauce w stosunku do swoich możliwości,
- Dziecko ucieka w świat wirtualny (gry komputerowe, internet itp.),
- Dziecko używa środków psychoaktywnych,
- Dziecko nadmiernie szuka kontaktu z innym dorosłym (tzw. lepkość emocjonalna dziecka),
- Dziecko moczy i zanieczyszcza się bezwiednie w konkretnych sytuacjach czy też na widok określonych osób,
- Dziecko ma otarcia naskórka, bolesność narządów płciowych i/lub odbytu,
- W pracach artystycznych, rozmowach, zachowaniu dziecka zaczynają dominować elementy/motywy seksualne,
- Dziecko jest rozbudzone seksualnie niestosownie do wieku,
- Dziecko ucieka z domu,
- Nastąpiła nagle i wyraźna zmiana zachowania dziecka,
- Dziecko mówi o przemocy, opowiada o sytuacjach, których doświadcza.

Zwróć uwagę, gdy:

- Rodzic (opiekun) podaje nieprzekonujące lub sprzeczne informacje lub odmawia wyjaśnienia przyczyn obrażeń dziecka,

- Rodzic (opiekun) odmawia, nie utrzymuje kontaktów z osobami zainteresowanymi losem dziecka,
- Rodzic (opiekun) mówi o dziecku w negatywny sposób, ciągle obwinia, poniża i strofuje dziecko (np.: używając wulgaryzmów, obraźliwych określeń)
- Rodzic (opiekun) poddaje dziecko surowej dyscyplinie lub jest nadopiekuńczy lub zbyt pobłażliwy lub odrzuca dziecko,
- Rodzic (opiekun) nie interesuje się losem i problemami dziecka,
- Rodzic (opiekun) często nie potrafi podać miejsca, w którym aktualnie przebywa dziecko,
- Rodzic (opiekun) jest apatyczny, pogrążony w depresji,
- Rodzic (opiekun) zachowuje się agresywnie,
- Rodzic (opiekun) ma zaburzony kontakt z rzeczywistością np.: reaguje nieadekwatnie do sytuacji, wypowiada się niespójnie,
- Rodzic (opiekun) nie ma świadomości lub neguje potrzeby dziecka,
- Rodzic (opiekun) faworyzuje jedno z rodzeństwa,
- Rodzic (opiekun) przekracza dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem,
- Rodzic (opiekun) nadużywa alkoholu, narkotyków lub innych środków odurzających.

Jak rozmawiać z dzieckiem krzywdzonym ?

- Zadbaj o sprzyjające warunki rozmowy:
 - oddzielny pokój,
 - z dala od osób postronnych,
 - brak pośpiechu,
 - Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa dziecku.
- Przyjmij pozycję ciała dostosowaną do pozycji dziecka – usiądźcie razem z dzieckiem, jeśli to niemożliwe, przykucnij tak, aby Twoje oczy znajdowały się na poziomie oczu dziecka, zapytaj o to, czy odległość między Wami jest dla dziecka komfortowa, czy powinienś/powinnaś się odsunąć.
- Używaj języka zrozumiałego dla dziecka.
- Okazuj dziecku szacunek, akceptację i empatię.
- Bądź cierpliwy – dziecko może początkowo zaprzeczać lub nie chce rozmawiać.
- Nie naciskaj na dziecko – prawdy rozmowa o trudnościach czy doświadczeniach traumatycznych może łączyć się z lękiem.
- Unikaj naprowadzania dziecka na odpowiedzi, które chciałbyś usłyszeć.
- Używaj sformułowań „Wyobrażam sobie, że...” np. to trudne, że nie jest łatwo mówić o wydarzeniach czy sytuacjach, trudnych czy traumatycznych.
- Podziękuj, za okazanie zaufania i odwagę podzielenia się trudnym doświadczeniem. Bądź świadomy oznak zaniepokojenia dziecka o los rodziców – nie wypowiadaj przy nim negatywnych opinii o rodzicach.
- Nazwij przemoc przemocą i uświadom dziecku, że nie jest winne tego, co zrobił dorosły.
- Wyjaśnij dziecku w przystępny sposób, co zamierzasz dalej robić. Pamiętaj, jak trudna jest sytuacja dziecka ze względu na:
 - wstyd,
 - poczucie winy,
 - strach przed ponownym skrzywdzeniem,
 - tajemnicę,
 - lojalność wobec sprawcy przemocy.

Załącznik nr 11 - Rozpoznawanie przemocy wobec dziecka z niepełnosprawnością oraz chorobą przewlekłą

Zwracając uwagę na symptomy występujące u dziecka z chorobą przewlekłą, należy skupić się na trudnościach, jakie niesie ze sobą choroba, z którą zmagają się dzieci. Należy zaznaczyć, że dziecko to – odczuwa zmiany w samopoczuciu oraz boryka się z zarówno z własnym odbiorem sytuacji, jak i reakcją innych osób. Rozpoznanie przemocy stosowanej wobec dziecka przewlekłe niepełnosprawnością lub chorobą przewlekłą jest zadaniem skomplikowanym, i to z wielu powodów.

- Świadkowie – W wielu sytuacjach ze względów środowiskowych świadkowie mogą mieć kłopot z dostępem do dziecka, a rodzice i opiekunowie, jeśli nawet stosują przemoc wobec niego, nadal pozostają najważniejszymi i często jedynymi opiekunami;
- Ślady - Rozpoznanie śladów bywa skomplikowane na skutek trudności w ustaleniu ich pochodzenia;
- Niektóre zaburzenia psychiczne i choroby somatyczne mogą dawać podobne objawy, dlatego też mogą stanowić trudność w rozpoznaniu symptomów doświadczania przemocy przez dziecko z niepełnosprawnością lub chorobą. Ważna jest analiza, z czego wynikają opiekuna niepokojące zachowania.
- Problemy w komunikacji - Dzieci niepełnosprawne lub chore przewlekłe czasami posiadają specyficzne ograniczenia w komunikacji z drugim człowiekiem, w praktyce powodujące utrudnienie lub uniemożliwienie zrozumienia ich wypowiedzi czy myśli. W takich sytuacjach należy używać dostosowanych do stopnia niepełnosprawności dziecka metod porozumiewania się, np. wspomagających i alternatywnych metod komunikacji AAC.

Ujawnienie przemocy przez dziecko jest bardzo trudnym emocjonalnie sposobem wyjścia z relacji ze sprawcą przemocy, wymaga bowiem odwagi i determinacji.. W takiej sytuacji zupełnie normalną reakcją emocjonalną dziecka jest strach lub lęk przed ujawnieniem doświadczenia. Dziecko pozostaje zazwyczaj w silnej zależności od rodziców, co szczególnie dotyczy dzieci z niepełnosprawnością lub chorobą przewlekłą. Aby zdecydować się na ujawnienie przemocy, dziecko musi pokonać poczucie lojalności wobec rodzica krzywdzącego. Musi także zmierzyć się z ryzykiem i niebezpieczeństwem, że ujawnienie nie tylko nie przyniesie poprawy sytuacji w rodzinie, a wręcz ją pogorszy, powodując na przykład wściekłość sprawcy i eskalację zachowań przemocowych wobec dziecka.

WAŻNE!

- Dziecko, mówiąc o przemocy, nie podaje wszystkich informacji o swoich przeżyciach;
- Dziecku towarzyszy lęk o los rodzica, opiekuna i swój własny;
- Okoliczności ujawnienia są związane z odseparowaniem dziecka od osoby krzywdzącej – odległość równa się poczuciu bezpieczeństwa, bliskość oznacza lęk;
- Zniekształcenia w sposobie myślenia dziecka – poczucie winy i odpowiedzialności za doznawaną przemoc.

Źródło: Katarzyna Fenik-Gaberle, Renata Kałucka, Dzieci niepełnosprawne oraz chore przewlekłe a przemoc w rodzinie. Rozpoznanie. Scenariusz szkolenia dla pracowników oświaty. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2019 r.

Załącznik nr 12 - Rozumienie zjawiska wykorzystywania seksualnego dzieci

Wykorzystywanie seksualne dzieci jest formą przemocy przejawiającą się na różne sposoby i mającą kilka istotnych cech charakterystycznych, które trzeba zrozumieć, aby zapewnić dzieciom skuteczną ochronę i z powodzeniem zapobiegać wykorzystywaniu. Chociaż badacze proponują różne ujęcia problemu wykorzystywania, powszechnie akceptuje się definicję sformułowaną przez Światową Organizację Zdrowia (1999), która opisuje wykorzystywanie seksualne dzieci jako:

„Włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody lub do której nie jest dojrzałe rozwojowo i na którą nie może się zgodzić w ważny prawnie sposób, albo która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności lub władzy, a celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby.”

Symptomy wykorzystania seksualnego dzieci

Należy pamiętać, że początkowe konsekwencje doświadczane przez dzieci wykorzystywane seksualnie – w sferze zarówno fizycznej, jak i psychicznej – są równocześnie oznakami tej formy krzywdzenia, dlatego konieczna jest szczegółowa znajomość objawów wykorzystania seksualnego dzieci i wzmożona czujność, gdy się one pojawiają.

Oznaki wykorzystywania seksualnego dzieci są bardzo **zróżnicowane** z czego wynika, że nie można mówić o zespole dziecka wykorzystywanego czy zbiorze objawów świadczących o wykorzystywaniu. Nie ma objawów, które pozwoliłyby jednoznacznie i z całkowitą pewnością rozpoznać przypadek wykorzystywania seksualnego dziecka. **Objawy w dużej mierze zależą od dziecka.** U niektórych dzieci pewne symptomy występują od samego początku, podczas gdy u innych mogą się one pojawić na późniejszym etapie życia, nawet długo po ustaniu wykorzystania. **Z tego powodu pracownicy powinni pamiętać, że brak objawów nie oznacza, iż dziecko nie padło ofiarą wykorzystywania.**

Należy jednak zwrócić uwagę (między innymi) na powtarzające się infekcje dróg moczowych, trudności w chodzeniu lub siedzeniu, poplamione lub podarte ubranie (bezwziarygodnego wyjaśnienia), skarżenie się dziecka na ból, stan zapalny lub swędzenie okolic intymnych, ból przy oddawaniu moczu, i urazy zewnętrznych narządów płciowych lub okolic odbytu.

Objawy wykorzystywania seksualnego dzieci występujące w sferze emocji i zachowania:

Lp	Typ konsekwencji	Objawy
1.	Problemy emocjonalne	Lęki i fobie, nieufność, depresja, wysoki poziom niepokoju, niska samoocena, poczucie winy, wstyd, stygmatyzacja, objawy stresu pourazowego, koszmary senne, nawracające sny, nadmierna czujność, nasilona reakcja lękowa, problem z akceptacją własnego ciała zachowania, autodestrukcyjne, myśli lub próby samobójcze.
2.	Problemy poznawcze	Problemy z koncentracją uwagi, słabe wyniki w nauce
3.	Problemy w relacjach	Niewielu przyjaciół, mniej czasu na zabawę z rówieśnikami, izolacja, deficyt umiejętności społecznych.
4.	Problemy funkcjonalne	Problem ze snem, zmiana nawyków związanych z jedzeniem, utrata kontroli nad zwieraczami: mimowolne moczenie się i zanieczyszczanie się kałem, dolegliwości somatyczne: bóle głowy lub brzucha, nadpobudliwość.

Zapobieganie wykorzystaniu seksualnym i niegodziwemu traktowaniu dzieci w celach seksualnych:

Szkoła podejmuje niezbędne ustawiczne, wychowawcze i opiekuńcze środki zapobieżenia wszelkim formom wykorzystania seksualnego i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych oraz w celu ochrony dzieci. Profilaktyka dotycząca zapobieganiu wykorzystywaniu seksualnym wdrażana jest od najmłodszych grup, poprzez wyposażenie dzieci w wiedzę pozwalającą na rozpoznawanie sytuacji niegodziwych. Realizacja programów profilaktycznych dostosowana jest do wieku i rozwoju dzieci uczęszczających do Szkoły.